

галузей історичної науки: тези доповідей VI Міжнародної науково-практичної конференції, 17-18 вересня, 2020 р. Кропивницький, ЦНТУ, с. 14–15.

5. Орлик, В. (2021а). Діобол Сатира I (430–390 рр. до н.е.) з півдня Кіровоградщини. *Історія, археологія, інформаційна, бібліотечна та архівна справа: актуальні проблеми науки та освіти: тези доповідей II Міжнародної наукової конференції, 13-14 травня 2021 р.* Кропивницький: ЦНТУ, 2021. С. 13–16.

6. Орлик, В. (2021b). Знахідки античних монет VI-V ст. до н.е. в басейні р. Тясмин. *Український нумізматичний щорічник*. Вип. 5. Переяслав, С. 5–44.

7. Орлик, В. (2022а). Монети Ольвії із Західної частини Кіровоградщини. *Катедра Universum: науково-популярний збірник праць з історії, археології, інформаційної та архівної справи*. Вип. 4.

8. Орлик, В. (2022b). Скарб дрібних монет Пантікапею та Гермонасси кінця VI – початку V ст. до РХ з Північно-Східної Кіровоградщини. *Соціум. Документ. Комунікація*. 15. С. 106–121.

9. Сальников, О. Г. Античні золоті монети з колекції Одеського державного археологічного музею. *Одеський державний археологічний музей. Матеріали з археології Північного Причорномор'я*. Вип. III, 1959. с. 243/

10. Скорый, С., Зимовец, Р. К проблеме товарно-денежных отношений у населения Восточноевропейской Лесостепи в скифскую эпоху. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Серія: Історичні науки. Вип. 21. Кіровоград, 2014. С.141–156.

Ірина П'ЯДИК

**ВІДМІНКИ ТОПОНІМУ КИЇВ В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ:
«КИЄВЕ» ЧИ «КИЇВЕ»?**

**DIFFERENCES OF THE NAME OF KYIV IN HISTORICAL RETROSPECT:
«KYIEVE» OR «KYIVE»?**

Останні двадцять три роки я займалась упорядкуванням архіву свого батька – літературознавця Юрія П'ядика. Видано його роботу «Українська поезія кінця XIX – середини XX століття» (2010 – 2022) в 10-ти томах. Працюючи з різними українськими літературними джерелами, звернула увагу на те, що до кінця 20-х років XX ст. багато слів писалися не так, як сьогодні (наприклад, *монастир, салдат*), але головне, слово *Київ* зберігало *і* в усіх відмінках.

У газеті «Рада» – першій українській газеті Наддніпрянської України, яка

виходила з 1906 року, не зустрінеш написання *Києва*, *Києву*, а лише у *Київі*, *Київу*. Передивилася деякі книги, які виходили в той і пізніший час українською мовою. Наприклад, у географа Степана Рудницького (Рудницький, 1910: 97; 99): «*Дніпро вище Київа*», «*Дніпро під Київом*». Те ж бачимо в усіх інших виданнях.

У 1918–1948 рр. опубліковано чимало книг з українського правопису. Зокрема, вийшла важлива для вирішення нашого питання книга професора Миколи Грунського та Григорія Сабалдира «Українська мова. Фонетика. Морфологія. Синтаксис. Фразеологічний словник». Теперішнє написання *Європа* подається як *Европа* – так в усіх старих українських виданнях. Голосні звуки названі «голосовими», приголосні – «шелестовими». Міна голосових звуків *о*, *е* – в *і*. Речівники (сьогодні – іменники), перша відміна: іменовий – *Київ*; родовий – *Київа*; давальний – *Київу*; знахідний – *Київ*; орудний – *Київом*; місцевий – *Київі*; кличний – *Київе* (Грунський, Сабалдир, 1926: 17; 24).

Далі відбувається реформа нашого правопису. Тримаю в руці виданий 1930 року за авторством того ж таки Г. Сабалдира та О. Коломацької (Сабалдир, Коломацька, 1930:84) «Правописний словник та правила правопису й розділових знаків». Тут подано вже *Київ* – *Києва*. Замість шелестових – приголосні, замість іменовий – називний, немає кличного відмінку, але *Європа* залишається з літерою *е*.

Звичайно, за ці майже сто років всі звикли до написання літери *є* при зміні слова *Київ*. Але мене весь час бентежило написання до 1930 р. в усіх друкованих джерелах літери *ї*, а не *є*, і мені почало здаватися, що саме таке звучання приємніше. Розглядала слово *Київ*, як іменник, вважаючи, що це корінь слова. Тому переглянула слова, які приведені в сучасних орфографічних словниках (Український орфографічний словник, 2006). В цей словник включені слова іншомовні, які давно існують в українській мові, а також слова, які використовуються в спеціальній літературі (хімії, фізиці, медицині). Ці слова і в усній мові, і на письмі підкоряються українській граматиці, тобто змінюються за відмінками так само, як і українські слова.

Виявлено 180 слів, в яких літера *ї* стоїть у відкритих і закритих складах і не переходить в *є* ні при зміні слова, ні при утворенні похідних. І тільки у восьми словах, які є географічними назвами України (а також *г'ордійв*), спостерігаємо такі зміни: *Київ* – *Києва*; *Голосійв* – *Голосієва*; *Г'ордійв вузол* – *Г'ордієвого*; *Зміїв* – *Змієва*; *Миколаїв* – *Миколаєва*; *Мліїв* – *Млієва*; *Почаїв* – *Почаєва*; *Тетіїв* – *Тетієва*; *Чугуїв* – *Чугуєва*. Але: *україна* – *україн*, *країна* – *країн*. Тобто складається враження, що в українській мові літера *ї* досить стійко тримається свого місця. Це підтверджують і слова, в яких *ї* стоїть після голосною перед двома приголосними (62 слова).

Так само літера *є* не змінюється при відмінюванні слова (21 слово). Виникло питання, в яких випадках *є* з'являється у відмінках. Виявляється, це відбувається, коли *й* стоїть після голосної (22 слова).

Як показує аналіз отриманих даних, в усіх словах, які приведені в

«Українському орфографічному словникові», незалежно від їх походження, літера *ї* зберігається при зміні іменників за відмінками, зміні дієслів чи за формою, чи за часом. Зберігається *ї* так само і в похідних словах. Показово, що *ї* залишається і в таких дуже важливих для нас словах, як *країна* і *Україна*. Тобто, можна припустити, що в українській мові літери *ї* і *є* досить міцно «тримаються» своїх місць і «не люблять» переходити одна в одну.

Але всю цю, здається, чітку картину порушують наведені вісім слів у «Словникові»: шість географічних назв України і одне слово, пов'язане з фрігійським царем на ім'я Г'ордій.

В Україні існують населені пункти, які не представлені в «Орфографічному словникові», але не виключено, що в них, по аналогії з Києвом, в друкованих джерелах відбувся перехід *ї* в *є* (щонайменше 37 випадків).

Деякі з цих назв можна пов'язати з конкретною особою, якій колись, певно, належав цей населений пункт, тобто допустити, що це прикметниковий іменник. Не маю можливості провести відповідні дослідження, щоб визначити, яке було написання цих географічних назв в непрямих відмінках до 1930 року.

Всі ці дані, здається, переконливо доводили правильність моєї думки про недоречність появи літери *є* при відмінюванні слова *Київ*. Але доти, доки ми не почали розбирати це слово за походженням¹. Якщо це *Кий-ів град* (або перевіз), тобто те, що належить Кию, тоді, певно, вважається, що у відкритому складі *-ів* переходить у *-єв*. Слово град (перевіз) зникло, говоримо – місто, а Кий як засновник міста залишився. Зараз ми і не думаємо, що це не іменник, а прикметник без іменника. Але *Київград* мав би змінюватися як *Київграда*, *Київградом* і т. ін.

Але якщо це прикметник, то треба було б говорити у родовому відмінку *Київого*. Прикметники за допомогою суфікса *-ськ* утворюються від іменників, тобто *київський* складається з *київ* – корінь, *-ськ* – суфікс, *-ий* – закінчення. Тобто є всі підстави думати, що на сьогодні слово *Київ* складається з кореня і є іменником.

Чи існують якісь причини триматися за спадок тисячолітньої давнини і робити назву нашої столиці у граматичному розумінні винятком з усіх подібних за структурою слів?

Чому ж все-таки до кінця 20-х років ХХ століття слово *Київ* в усіх відмінках вимовлялося і писалось з літерою *ї* і підкорялося граматичним правилам для всіх слів з літерою *ї* в корені?

Науковці, які жили до нас, і просто розумні та грамотні люди знали, як правильно вимовляти і писати назву нашої столиці. Московити не мають літери *ї* та завжди мріють мати Київ своїм. Але звучить для них він *Киев* – *Киевом*. Коли провадилася реформа українського правопису, московські мовознавці скористалися такою нагодою і разом з іншими введеннями запустили

¹ Дякую Валерію Саєнку за участь в обговоренні цієї статті.

«правило» переходу *ї* в *є* – *Києва, Києвом, Києві* і «підхопили» й інші наші міста з *ї*. «Хохли все з'їдять». От ми і їмо...

Роздумуючи над долею слова *Київ*, довелося познайомитися з новим «Українським правописом» 2019 року. Переглянула близько 30 параграфів і прийшла до зовсім невтішних висновків: новий правопис не спростив складні правила з багатьма винятками; підбір прикладів непереконливий, а головне – правила пишуться за принципом «хай буде так». Це все вселяє думку, що поміняти якесь написання можна досить легко, якщо цього захотіти (так, як повернулися до *проєкту, крові, літери Гг, навіть священник* з одним *н* став розчерком пера писатися з двома, але не пояснили, чому *радості і радістю*).

І знову повертаюся до написання слова *Київ* у непрямих відмінках. Але все-таки, на сьогодні слово *Київ* не виступає як прикметник, ми це слово сприймаємо як іменник, який іменує столицю України, на яку і зараз, і багато віків до сьогодні зазіхає наш споконвічний ворог, переконуючи себе і всіх, що *Києв* належить йому. Але *Київ* належить українцям, які не пустили до *КИЇВА* москалів. Іменники української мови з таким самим розташуванням літер не змінюють *ї* на *є* при відмінюванні.

Мені так хочеться закінчити заклик до всіх небайдужих фахівців-мовознавців: відкиньте наукову впертість («є правило!») – правила створюють люди. Можна змінити, якщо треба, правило. Адже писали раніше у родовому відмінку *любови*, і тепер до цього повернулися, так само зараз маємо *проєкт і Дикенс*. То чому ж не можна повернутися – це не створювання чогось незвичного, а саме повернення – до *Київа, Київу, Київом*, позбутися впливу чужинського правопису, і в цьому також відмежуватися від Москви?

Джерела та література

1. Грунський, М., Сабалдир, Г. (1926). Українська мова. Фонетика. Морфологія. Синтакса. Фразеологічний словник. Порадник для навчання. Київ: видавниче товариство «Час».
2. Рудницький, С. (1910). Коротка географія України. Київ Львів.
3. Сабалдир, Г., Коломацька, О. (1930). Правописний словник та правила правопису й розділових знаків. Київ: вид. «Час».
4. Українська поезія кінця XIX – середини XX сторіччя: Бібліографія. Антологія. / укладач Ю. В. П'ядик, упорядники І. Г. П'ядик-Халявка, Н. Г. Дашкіна. Т. 1 – 10. Київ: К. І. С., 2010.
5. Український орфографічний словник, (2006). Видання п'яте, перероблене і доповнене / ред. В. М. Русанівського. Київ: Довіра.